

TÜRKİYE İNSAN HAKLARI HAREKETİ KONFERANSI
15-17 KASIM 2002 YOKSULLUK VE İNSAN HAKLARI NİHAİ RAPOR
VE SONUÇ BİLDİRGESİ(*)

GİRİŞ

1998 yılından beri düzenli olarak toplanmakta olan Türkiye İnsan Hakları Hareketi Konferansının genel amacı, Türkiye insan hakları savunucularının, insan hakları kavramının ve hareketinin bazı sorunlarını tartışması ve bu tartışmanın temelinde de geleceğe yönelik bazı belirlemeleri yapması için bir platform oluşturmaktır. Konferans, İHD ve TİHV'in düzenleyici olarak görev almasına karşın, özerk ve kalıcı bir yapı geliştirmiştir.

Türkiye insan hakları hareketi, bir yandan yakıcı ve acil olarak eyleme geçmeyi gerektiren bir gündemin baskısı altında bulunurken, bir yandan da insan haklarını kavramsal açıklığa ve düşünsel zenginliğe ulaştırma ihtiyacını hissediyor. Kavramsal açıklık, düşünsel sağlamlık, gündeme ve sorunlara müdahale edebilmenin bir koşulu olmaktan öte, ona teslim olmamanın bir güvencesidir.

Türkiye İnsan Hakları Hareketi Konferansının yol gösterici ilkeleri şöyledir: Genel İlkeler
1. Konferansımız, insan haklarını, insan onurunu her insanda gerçekleştirmeyi amaçlayan eylem ilkeleri ve bu ilkelere dayanan normlar olarak tanımlamaktadır.

1.1 İnsan haklarının bütünselliği, devredilemezliği ve insan türünün her üyesinin haklarda ve insan onuruna sahip olmada eşitliği, insan hakları hareketi için vazgeçilemez ilkelerdir.

1.2 İnsan hakları aktivistlerinin faaliyetlerini belirleyen en üstün ilkeler insan haklarıdır.

1.3 Devletlerin yasaları ve hükümetlerin uygulamaları, insan hakları ilke ve normlarına göre belirlenmeli ve değerlendirilmelidir.

2. Konferansımız, insan haklarının, yalnızca hukuksal ve siyasal düzenlemelerin değil, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda da belirleyici olması gerektiği ilkesini vurgulamaktadır. İnsan hakları savunucuları, global düzeydeki ve devletlerdeki bütün gelişmeleri, insan haklarına etkileri bakımından değerlendirmek ve tutumlarını bu bakımdan belirlemekle yükümlüdür.

---

* İNSAN HAKLARI DERNEĞİ

3. Konferansımız, insan haklarının korunması ve gerçekleştirilmesi bakımından, uluslararası ve iç barış ile demilitarizasyonun ve yeryüzünün çevresel koşullarının etkin korunmasının temel önkoşulları olduğunu kabul etmektedir.

YOKSULLUK VE İNSAN HAKLARI NİHAİ RAPOR VE SONUÇ BİLDİRGESİ

Yoksulluk konusu, son beş-on yıllık dönemde bütün dünyada, politik, sosyal ve bilimsel-akademik gündemde geniş yer kaplıyor. Bunun nedeni esas olarak elbette yoksulluğun olağanüstü yakıcı bir sorun halini almış olmasıdır.

Yapısal ve göreceli yoksulluğun ötesinde *mutlak* yoksulluk, yani hayatta kalabilmek için asgari kaynaklardan yoksun olma durumu, dünya nüfusunun ciddi bir kesimini tehdit eder durumdadır ve bu tehdit büyüme eğilimindedir.

İnsanlık toplumunun bir parçasının, açıkça ölümcül bir yoksulluk altında yaşıyor olması, hele, hiç değilse hayata kalabilmenin asgari koşullarını sağlayacak kaynaklara "insanlık olarak" sahip olduğu da varsayılıyorsa, geçirilebilecek bir sorun değildir. Bu gerçeğin farkında olmaksızın, "insanlık"tan söz edilemez. İnsan hakları felsefesinin temelinde yatan, *iradesi, hakları ve onuru olan bir varlık olarak insan* anlayışı, yaşamsal bir açlık sorununun kronikleştiği ve bundan muzdarip insan kitlelerinin görmezden gelinebildiği bir dünyada, kendisiyle barışık olamaz.

Öte yandan yoksulluk sorunu, bu yanılla, hiçbir ek söze gerek yok, doğrudan doğruya bir yaşam hakkı sorunudur.

Yoksulluğun, mutlaka hayatta kalmayı imkansızlaştıran bir tehdit düzeyine erişmediğinde de bir insan hakkı sorunu olarak karşımızda durduğuna dikkat çekmemiz gerekir.

Göreceli yoksulluk olarak tanımlanan yoksulluk hallerinin birçok durumu, bu yoksulluğu çeken insanların *özdeğer* duygularını tahrip eden, onların kendilerini *hak sahibi özneler* olarak, yurttaşlar olarak, insan olarak algılamalarını güçleştiren bir sosyal ve psikolojik ortam yaratır.

Yoksulluk durumunun, yoksulları fiilen hak sahibi özneler olma statüsünden, bununla birlikte *insanlık sıfatından* dışlayan etkileri, insan hakkı sorunudur. İnsan hakları duyarlılığının yaygınlaşması ve meşrulaşması açısından, öncelikli bir insan hakkı sorunudur.

Bu bakımdan, sosyal ve iktisadi hakların, temel bir insan hakkı olarak öne çıkarılması gerekmektedir.

Yoksullukla *mücadele*, ya da yoksullukla *baş etme*, ya da yoksulluğu *telafi etme* yöntemlerinin yerleşik yöntemlerinin ve kurumsal yapılarının, somut insan gruplarına sağladığı yararları, - varsın bunlar geçici nitelikte olsun- kötölemek ya da tümüyle anlamsız saymak, abartılı, belki sinik, belki de sorumsuz bir tutum olabilir. Ancak sözkonusu yöntemlerle ve kurumsal yapılarla yürütülen "yardım" ve "esirgeme" faaliyetlerinin bizzat kendisi de, yoksulların o özdeğer duygusunu, kendini hak sahibi özne (İnsan) olarak algılama kapasitesini teşvik etmemekte, hatta kimi durumda tersine bu kapasiteyi daha da aşındıran, yoksulların tabiiyet ve acz duygusunu pekiştiren etkiler yaratabilmektedir.

İnsan hakları açısından, bu, sorunun hiçbir zaman gözardı edilmemesi gereken bir boyutu olacaktır.

Konferansta **yoksulluk** konusu dört ana başlık altında ele alınmıştır:

Yoksulluk ve dışlama/dışlanma

Bu çalışma grubunda tartışılan konular ise; yoksulluğun toplumsal yapıları ve yoksulluğun toplumsal ve politik konumlandırılışının, yoksulları dışlayıcı, tecrit edici bir etkisi vardır. Bu etki zaman zaman, kriminalize edici (potansiyel suçlu olarak damgalayan) boyutlara varabilmektedir. Bu, kimi insanları (geniş insan topluluklarını), "insanlık" tanımıyla kastedilenin dışına çıkartan, insanlıktan dışlayan bir anlayışın yerleşmesine yol açmaktadır. İnsan hakları etiği açısından, "insanlık" anlayışı ve onun kapsamı, ihmal edilmez bir değerdir. Yoksulluğun "yoğunlaşmış" bir insan hakları ihlali olmanın ötesinde, insan haklarına olan duyarlılığın altını kemiren bu etkisi, insan hakları mücadelesinin yerleşik gövdesine nasıl lehimlenebilir? İnsan hakları savunucuları, bu problemi değişik platformlarda nasıl, hangi araçlarla, nasıl bir dille anlatabilirler? Konuları bu çalışma grubunun tartışma alt başlıklarını oluşturmuştur. Kolaylaştırıcı: Mithat SANCAR Katılımcılar: Betül ALTUNTAŞ, Kadir CANGIZBAY, Muhsin BİLAL, Nilgün TOKER, Ömer TÜRKEŞ, Ömer LAÇİNER, Ruken ŞENGÜL, Suavi AYDIN, Şükrü HATUN, Şeyhmus DİKEN ve Yılmaz ENSAROĞLU

Yoksullukla mücadele yolları ve insan hakları

"Yoksullukla mücadele" kampanyalarının birçok yerleşik biçimi, insan onurunu zedeleyen ianeci, "himmet edici" anlayışlara dayanıyor - ya da en azından etkisi öyledir. Öte yandan, sınırlı da olsa yardım ve dayanışma girişimlerini "sinik" bir tutumla karşılamak da problemli olsa gerektir. İnsan hakları bakış açısından, yoksullukla mücadele ve başetme yollarını nasıl görüyoruz?

Kolaylaştırıcı: Sezai BERBER

Katılımcılar: Abdurrahman ASLAN, Abdullah KARATAY, Deniz HAYAT, Kasım KARTAŞ, Levent AYAŞLIOĞLU, Mustafa SÜTLAŞ, Necmi ERDOĞAN, Yeşim ORUÇ ve Sevil ATAÜZ

İnsan haklarının bir koşulu olarak sosyal ve iktisadi haklar

Sosyal ve iktisadi hakların, insan hakları kataloğu içerisindeki yeri nasıl tanımlanmalı?

Bir uçta, onları "ikincil" haklar olarak gören liberal bakış var. Diğer uçta, onları temel hakların olmazsa olmaz koşulu olarak gören, liberalizme eleştirel bakış. Bu "dogmatik" tartışmanın ötesinde, temel insan hakları argümantasyonu ile sosyal ve iktisadi haklar arasındaki bağ insan hakları savunucularınca nasıl tartışılabilir, farklı platformlarda güçlü bir şekilde nasıl izah edilebilir? konuları grupta değişik yönleriyle ele alınmıştır.

Kolaylaştırıcı: Tanıl BORA

Katılımcılar: Ahmet MAKAL, Ayşe BUĞRA, Elif AKGÜL, Kuvvet LORDOĞLU, Kıvılcım TURANLI, Neşe ŞAHİN, Şükran SONER, Şinasi HAZNEDAR, Tevfik GÜNEŞ ve Yasemin ÖZDEK

Kadınlar ve yoksulluk

Dünyanın her yerinde kadınlar, yoksulluğu özel bir ağırlıkla yaşıyorlar. Ezilmişliklerini pekiştiren, "çeşitlendiren" özel sorumluluklar altında kalıyorlar. Öte yandan yoksullukla başetmeye yönelik "özel" inisiyatifler geliştiriyorlar. Nitekim uluslararası kuruluşların yoksullara yardım programları da kadınlar özellikle gözetilerek hazırlanmakta.

Bu durum, *kadının insan hakları* perspektifinden tartışmaya açılmalıdır, anlayışından hareket edilerek tartışmalar sürdürülmüştür.

Kolaylaştırıcı: Filiz KARDAM

Katılımcılar: Alev ÖZKAZANÇ, Aksu BORA, Fügen YILDIRIM, Güven TUNÇ, Gülfer DİKBA-YIR, Mehtap GÜNEŞ, Melik Zafer YILDIZ, Müjgan HALİS, Nükhet SİRMAN, Sabih ATAÇ, Seher DEMİR, Sibel KALAYCIOĞLU, Şenay GÖKBAYRAK, İlknur YÜKSEL ALYANAK, Yüksel SELEK ve Zuhul ARNAZ

1. Yoksulluk ve Dışlama/Dışlanma

İnsanlık tarihinin hep tanıdığı bir olgu olan yoksulluk, yeni zamanlarda niceliksel ve niteliksel dönüşüme uğramıştır. Yoksulluğun niteliksel dönüşümünü belirleyen merkezi bileşen **dışlama**dır. Bu nedenle dışlama, çağımızda yoksulluğu anlamak, açıklamak ve yoksullukla mücadele edebilmek için başvurulacak anahtar kavram durumundadır. Bu kavram, aynı zamanda, yoksulluk ile insan hakları arasındaki bağlantıyı bütün yönleriyle kurmak, kavramak ve kavramsal-laştırmak bakımından da en uygun hareket noktası olarak görünmektedir. Çünkü yoksulluk teriminin bizatihi kendisi dışlamayı içermektedir. Yoksulluk, "**yok**"u ve "**yokluk**"u ifade eder. Bu açıdan bakıldığında, geçmişte daha çok insanların belli nesne ve araçlardan yoksun olması anlamına yoksulluk, günümüzde esas olarak bizzat insan olma niteliklerinden yoksunluk şeklinde tezahür etmektedir. Üstelik bu olgu doğal ve nötrmüş gibi sunulmakta ve gözlerden, zihinlerden uzak tutulmak istenmektedir. Bu itibarla, yoksulluğun günümüzde "**yok-etme**" ve "**yok-sayma**" mekanizmaları üzerinden işlediği söylenebilir.

Dışlama/dışlanma kavramının açılımını bu mekanizmalardan hareketle üç kategori halinde düşünmek mümkündür. Yoksulluğun yol açtığı dışlama formları olarak adlandırabileceğimiz bu kategoriler, "*hayattan dışlama/dışlanma*", "*manevi dışlama/dışlanma*", "*siyasal/toplumsal ve kültürel dışlama/dışlanma*" olarak sıralanabilir.

Hayattan Dışlama/Dışlanma

Yoksulluğun en doğrudan sonucu **açlıktır** ve açlık, bir yandan kelimenin en ilkel anlamında hayatın dışına atılmayı ifade eden ölüme yol açarken, diğer yandan hayatın çeşitli alanlarından ve anlamlarından uzaklaştırılma sonucunu doğuracak şekilde insan biyolojisinin kalıcı hasarlara uğramasına neden olur. Bu durumdan en yakıcı biçimde etkilenenler çocuklardır. Günümüzde çocuk ölümlerinin en önemli nedeni olan yoksulluk, aynı zamanda çocukların bedensel ve zihinsel kapasitelerine zarar vererek yoksulluğun süregelenleşmesine, kalıcılılaşmasına ve meşrulaştırılmasına yol açmaktadır.

Yoksulluğun beden ve zihin üzerindeki bu tahrip edici etkisi, her şeyden önce bizzat insan yaşamına yönelik doğrudan bir saldırıdır. Günümüzde dünyanın birçok bölgesinde kitlesel ölümlerin nedeni olan yoksulluk, bu anlamda, insanı yaşamın dışına atmakta, yok etmektedir. Bunun yaşam hakkının ağır bir ihlali olduğu açıktır. Geleneksel insan hakları literatüründe en dar tanımıyla yaşam hakkı, insan yaşamına keyfi olarak son verilmesinin mutlak anlamda yasak olması biçiminde anlaşılır. Salt bu tanımdan hareket edildiğinde bile, genel olarak yoksulluğa, özel olarak açlığa bağlı ölümlerin, bunlar önlenemez durumlar olduklarından, yaşam hakkının

kitlesel ihlaline vücut verdikleri açıktır. İnsanlığın ürettiği ortak zenginliğin, yoksulluğu ve açlığı ortadan kaldıracacağı konusunda en ufak bir şüphe bulunmadığına göre, bu olguların kapitalist ekonomik sistemin bir tercihi olduğu konusunda da tereddüt edilemez. Geçmişte yoksulluğun temel nedeni **kıtlık** iken, bugün yoksullaşmanın temel nedeni üretim fazlalığıdır, başka deyişle **bolluktur**. Bu vakıa, yoksulluğun, zenginliğin paylaşımı sorunundan öte, belirli bir insan grubunun insan olmanın dışına itilmesinden kaynaklandığını ve bu şekilde yaşandığını/yatıldığını gösterir.

Kapitalist dünya ekonomisi, dünya nüfusunun önemli bir kısmını yoksulluğa mahkûm ederken, bir yandan da insanları tüketime kışkırtarak yoksulluğun dışlayıcı etkisini daha yakıcı hale getirecek mekanizmalar yaratmaktadır. İnsan varlığının ve üretiminin tamamen değişim değeri üzerinden tanımlanması, bizzat insan varlığını nesneleştirerek, bu dışlama mekanizmalarını derinleştirmekte ve pekiştirmektedir.

Manevi Dışlama/Dışlanma

Yoksulluk, benlik saygısını ve dolayısıyla insan onurunu tahrip eder. Bu nedenle hem insanın kendi kendini tanımlamasında hem de diğer insanların onu tanımlamasında bir değer yitimine yol açar. Yoksul insanın değersiz kılınmasının, değersizleştirilmesinin en önemli sonucu kendi kendini dışlama mekanizmalarının ortaya çıkmasıdır. Değerlerin yokluğu, hiçleştirmenin ve giderek nihilizmin kaynağıdır. Bu nihilizm temelinde egemen sistemin dışladığı alanlara yöneltilen yoksullar, ahlaksal olarak da değersizleştirilmekte ve "aşağı" türden, toplumun ortak değer dünyasında mahkûm edilmiş olan işlere zorlanmakta ve "tehlikeli sınıflar", "riskli gruplar" gibi toplumsal kategoriler içinde tanımlanmaktadır.

Yoksulluğun yol açtığı yoksulluklar, yoksulluğun yeniden üretilmesine yol açmaktadır. Bu yenden üretim döngüsü aynı zamanda gayri-meşru faaliyet alanlarının ihtiyaç duyduğu insan kaynağını yaratır.

Dışlanmanın genelleşmesi, insanların dışlanmamak için başkalarını dışlamasına yol açar. Dışlanmalar arasındaki derecelenme, grupların egemen sistemin ve kesimlerin müttefiki olmasını kolaylaştırır. Böylece, dışlananlar, ya kendi kimliklerinden vazgeçerek, kendilerini başka kimliklerde tanımlamaya başlar ya da sahip oldukları kimliğin en dar ve irrasyonel unsurlarına sarılırlar.

Siyasal/Toplumsal ve Kültürel Dışlama/Dışlanma

Yoksulluğun dışlayıcı etkisi kamusal yaşamda, geniş kesimlerin politikadan uzaklaşması, hatta giderek politika karşıtı bir tutuma savrulması olarak yansır. Bunun en açık tanımı "*yurttaşlık krizi*"dir. Bu kriz, yoksulluk üzerinden dışlananların, yurttaşlığa ilişkin haklarla bağlarını tahrip

eder. Yurttaşlık krizinin bir diğerk sonuçu, yoksulların kamusal yaşamın yanısıra, kamusal hizmetler alanının da dışında bırakılmasıdır. Bu ise, modern devletin en büyük vaadi olan fırsat eşitliğinin hükümsüz kılındığının tescilidir.

Yoksulların kamusal alanın dışına itilmesi, onların görünmez kılınması için birtakım farklı dışlama mekanizmalarının doğmasına yol açmıştır. Mekânsal dışlama bu mekanizmaların en önemlilerindendir. Böylece, ya yoksullar görülmeyecek bir biçimde kentlerin dışına itiliyorlar ya da yoksul olmayanlar yoksulları görmeyecekleri yeni kentsel mekanlar yaratıyorlar. Bu durum, karşılıklı bir izolasyon sürecinin giderek daha derin ve yaygın bir biçimde yaşandığı yeni, parçalanmış yaşamlar doğurmakta ve doğrudan insan oluşun temel bileşenlerinden olan toplumsal tahribine yol açmaktadır. Böyle olunca da insanlar toplumsal hayatı paylaşmaktan doğan insani yükümlülüklerine yabancılaşmakta ve giderek birbirlerine karşı duyarsızlaşmaktadır.

Yoksulluğun ve yoksulların ötekileştirilme yoluyla görünmez kılınması, onların zihinlerden ve tahayyüllerden de dışlanmasına yol açıyor. Ekonomik ve siyasal dışlanmanın zihinlerdeki meşruiyetinin yaratılması ise, birtakım ideolojik ve kültürel mekanizmalarla gerçekleşiyor. Bir yandan, bu türden bir dışlamayı, yok saymayı meşru kılacak yeni kavramlar yaratılarak, gerçeklik önüne ideolojik bir perde çekiliyor, diğerk yandan ise kavramların içi boşaltılarak ya da toplumsal durumları "açıklayan" yeni kavramlar yaratılarak, somut olgunun tanınması imkânsız hale getiriliyor. Dışlama, yok sayma sürecinin en çarpıcı örnekleri, edebiyat ve sanatta karşımıza çıkıyor. Bugün edebi ve sanatsal ürünlerde maddi hayat dışta bırakılıyor ve yapay kimlikler üzerinden "yeni hayat"lar kurgulanıyor. Bu yeni hayatlarda ne maddi hayatın açık sorunları vardır ne de toplumsal olarak dışlanan insanlar. Böylece, edebi/sanatsal dünya, gerçekliği yok sayarak, dışlayıcı değerk yargılarını pekiştiren, hatta dışlananların varlığını bile tartışılır hale getiren bir kültürel ortam yaratıyor.

Kapitalizmin geldiğı aşamada üretim kültüründen tüketim kültürüne geçişle birlikte ortaya çıkan ve emeğı değersizleştiren bu kültürel ortam, yoksulluğı değerk-dışı, dolayısıyla insani olmayan bir yere yerleştirerek, bu olguyu tümüyle insani dünya dışında bırakıyor. Böylece yoksulluğun insanı ilgilendiren bir problem olarak tanımlanmamasını sağlayacak bir dil ve düşünme biçimi yaratılıyor.

Zihinlerden, tahayyüllerden, kavramlardan ve en önemlisi dilden dışlanmanın giderek pekiştirildiğı bir dünya, bütün postmodern çokkültürlülük ve fark edebiyatına karşın ve belki de bu söylemin gerçekliği örtmesi üzerinden değerk tek tipçi bir biçimde tesis edildiğı, totaliter öğeler taşıyan bir dünya olmaya gidiyor. Tek tipçi bir bakış açısı, yeni dışlama ve yok sayma mekanizmaları yaratıyor. Ayrıca dışlananların bir biçimde yok edildiğı toplumsal ortam, aslında

farklılıktan yoksunlaşarak tektipçi bir evren haline dönüşüyor ve böylece bizzat insani yaşamın kendisine dışlayıcı, dışarıda bırakıcı nitelik atfedilmiş oluyor.

Tüm bu dışlama mekanizmaları sonucunda yoksulluk, insanı özne olmaktan çıkarıp nesneleşmesi sonucunu doğuruyor ve yeni zamanların ideolojisi bu nesneleştirme yoluyla yoksulluğun tümüyle insani alanın dışında, neredeyse doğaya ait bir olgu olarak görülmesini sağlayacak bir körlük yaratmayı hedefliyor. Bu anlamı, yoksulluğun, insani bir durum olarak algılanmasının önlenmek istenmesidir. Bunun sonucunda; yoksullar, sanki insan olmayı hak etmeyen kişilermiş gibi sunulmaya; toplumsal alan, insan olmayı hak edenlerle yoksullar arasındaki ilişkiler ağı olarak kurulmaya ve giderek yoksulların varoluşu, insanla diğer canlılar arasındaki ilişkiye benzer bir hale sokulmaya çalışılıyor.

Yoksulluğun yol açtığı dışlamanın yanısıra, egemen sistemin tektipçi bakış açısı nedeniyle dışladığı grupların da dışlanma nedeniyle yoksullaşması söz konusudur ki, bu olgu özellikle ülkemizde yoksulluk ve dışlamanın birbirine özdeş hale gelmesine neden olmuştur. Türkiye'ye özgü zorunlu göç, yerinden etme gibi siyasal dışlama mekanizmaları, yeni yoksulların yaratılmasına yol açmış ve bu durum toplumsal yaşamın tektipçi bir değer üzerinden yeniden tesis edilmesi şeklindeki totaliter çabanın en önemli besleyicisi olmuştur.

Kapitalist üretim tarzlarındaki teknolojik gelişmeye bağlı olarak ortaya çıkan değişimin insani olanı insana karşı hale getirmesiyle pekişen bu dışlama mekanizmaları, yoksulluğun yaşamın her alanından dışlanmasına yol açmaktadır. O halde yoksulluğu, maddi kaynaklardan yoksulluğun ve ekonomik süreçlerin dışında olmanın çok ötesinde, insanlığın ortak mirasının insanlığa karşı kullanılması durumu olarak görmek gerekiyor. Yoksullukla mücadele, insana ve insani olana sarılma bilinciyle, tam da bu duruma müdahale etme iradesi olarak görülmelidir. Çünkü gelinen nokta insanı yok etmeye yönelmiştir.

İnsanlığın büyük bir bölümünün insan-dışılığa itildiği yeni zamanlar, insan hakları kavramının içinin boşaltıldığı ve dolayısıyla dünyanın büyük kısmı için insan haklarının kullanılamaz hale geldiği bir dönemdir. Bu nedenle insana ait olanı yeniden tanımlayacak, insan onurunu merkeze alarak ayrıcalıkları tasfiye edecek yeni bir insan hakları söylemi geliştirilmelidir. Günümüzde yoksulluğun yalnızca bir paylaşım sorunu olmadığı, insansal bir sorun haline geldiği her seferinde vurgulamak, bunun, zenginliğin paylaşımı sorunundan öte, yoksulların yeniden hak öznesi kılınması sorunuyla karşı karşıya olduğumuzu hatırlatma içindir. O halde hakkın, yoksulluğu yok etmek amacıyla, bütünsel insan üzerinden yeni bir tanımını yapmak gerekir. İnsan haklarını dışlamayı önleyecek bir biçimde yeniden düşünmenin yolu, insan hakları kavramının dönüştürücü yönünün, eşitlik, adalet ve özgürlük taleplerini merkeze alan yönünün yeniden

canlandırılmasından geçer. İnsan haklarının toplumsal yaşamı dönüştürücü yönünü canlandırmak, aynı zamanda inayet kültüründen çıkmayı, gerçek bir dayanışma kültürü yaratmayı sağlayacak yeni bir hak söylemi geliştirilmesi demektir.

2. Yoksullukla Mücadele Yolları ve İnsan Hakları

Yoksullukla Mücadele Yolları ve İnsan Hakları grubu, hâkim neoliberal zihniyet ve politikaların toplumsal eşitsizlikleri ve yoksulluğu derinleştirdiğini, yoksulluğun insanlık onurunu ihlal eden bir durum olduğunu ve yoksullukla mücadelenin insan hakları mücadelesinin ayrılmaz bir parçası olduğunu vurgulamıştır. Grup, bu çerçevede, aşağıdaki noktalara dikkat çekmiştir:

- Uluslararası ilişkilerde sivil siyasal haklara -görece de olsa- gösterilen duyarlılık, sosyal haklar için gösterilmemektedir. Sözelimi geliştirdiği siyasal kriterler malum olan AB sosyal haklar konusunda sessiz kalabilmektedir. Sivil siyasal haklar için geliştirilen normlar, sosyal haklar için geliştirilmemiştir. Öte yandan, Türkiye'deki insan hakları hareketi şimdiye kadar, kaçınılmaz olarak sivil siyasal haklara öncelik vermiştir. Ancak "ikinci kuşak" olarak tanımlanan hakların insan hakları söylemi ve hareketi içinde merkezi bir konum alması gerekmektedir. Bu açıdan, İktisadi, Sosyal ve Kültürel Haklar Konvansiyonu ve uygulamalarının insan hakları örgütleri tarafından yakından izlenmesi gerekmektedir.

- Yoksulların yaşamsal, acil gereksinimlerinin karşılanabilmesi açısından kısmi, parçacı, geçici önlemlerin rolü azımsanmamalıdır. Ancak, yoksullukla mücadele "risk yönetimine" de indirgenemez. Yoksulluk bir dizi politikanın arzu edilmeyen sonucu olmayıp, yapısal dinamiklerin ürettiği bir gerçekliktir. Bu yüzden de yoksullukla mücadele risk yönetimi olarak değil, yoksulluğu üreten toplumsal mekanizmaların dönüşmesi perspektifinden yürütülmelidir. Sosyal hizmetler ve yoksullukla mücadele eden kurum ve örgütlerin (Toplum Merkezleri, Halkevleri vb.) işlevleri bu perspektif üzerinden tanımlanmalı ve yürütülmelidir.

- Yoksulluk her şeyden önce özne olamamak halidir. Yoksullukla mücadele, yoksulları ilgiye, korunmaya muhtaç "zavallılar" olarak tasarlayan ve yardım ve bağışla sınırlı olan "projeler"le değil, yoksulların kendilerinin "eyleyici", "yapabilir" kılınması ile mümkündür. Yoksullar pasif, "alıcı", üzerinde egemenlik kurulabilir "muhtaç kişiler" olmak yerine, "kendi hayatının yazarı olan" failer olabilmelidirler. Yani yoksullukla mücadele, onları eyleyici kılan yöntemlerle gerçekleşmelidir. Yoksulların dahil olmadığı, etkin bir biçimde katılmadıkları mücadele yollarıyla sonuç alınmaz. Yoksullukla ilgili kurum ve örgütlerin faaliyetleri, yoksulların kendi talep ve istekleri üzerine kurulu ve onların kendi girişimlerini ve örgütlenmelerini destekleyici, onları aktif hale getirmeye yönelik şekilde olmalıdır.

- Sosyal güvenlik, hizmet ve yardım sisteminin kapsamının ve tanımının yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir. Sosyal yardım mekanizmalarının sağladığı olanakların keyfi ve "lütuf" olmaktan çıkarılması gerekmektedir. Bu çerçevede, asgari ve sistematik gelir desteği gibi sosyal destek sistemlerinin mevcut kaynaklarla da gerçekleştirilebileceği kaydedilmiştir.

- Neo-liberal politikalar sürdükçe devletin koruyucu hizmetlerinde azalma ve ailelerin geleneksel yardımlaşma ve dayanışma kapasitelerinde gerileme devam edecektir. Bunun sonucu olarak da özellikle çocuklar ve kadınlar gelecekte 'sorunlarla' daha çok anılacaklardır. Bu nedenle, sokakta yaşayan ve madde bağımlısı olan çocuklar, sokakta çalışan/çalıştırılan çocuklar ve boşanan, işsiz kalan ve terk edilen kadınlar artık salt kriz zamanlarının geçici olguları olarak anılmamalıdır. Dolayısıyla, bu kesimler için oluşturulan Çocuk ve Gençlik Merkezleri, Toplum Merkezleri ile Kadın Konuk Evleri toplumun okul kadar olağan merkezleri olarak kabul edilmeli ve sayıca arttırılmalıdır. Bu bakımdan, devletin sosyal işlevleri sürekli gündemde tutulmalı ve ayrıca, sivil inisiyatiflerin daha etkin kılınması sağlanmalıdır.

- Yoksulluk, sağlıklı yaşama hakkının ihlal edilmesidir. Grup, sağlıksızlık ile yoksulluk arasındaki döngüsel ilişkiye dikkat çekmiş ve yoksulların, başka şeylerin yanı sıra, sağlıklı yaşam hakkından yoksun bırakıldıklarına işaret etmiştir. Sağlığın ticarileşmesi küresel bir eğilim olarak güç kazanmakta ve bu eğilim sağlığı bir hak olmaktan çıkarmaktadır. Sağlık hizmeti tüm yurttaşlara, temel ve eşit bir hak olarak sunulmalıdır.

- Yoksulluğun ekonomik boyutu ele alınırken kullanılan "ekonomik büyüme", "kalkınma", "kişi başına düşen ulusal gelir" vb. kavram ve tanımlamaların oluşturduğu dilin kapsamı ve sınırları içinde kalmak yoksulluğun irdelenmesi ve çözümlenmesinde kısıtlılıklara yol açmaktadır. Yoksulluk ve yoksullar basit istatistikî kategoriler olarak, rakamlara ve figürlere indirgenemez. Bununla birlikte, yoksulluğu belgeleyecek verilerin toplanması, yorumlanması ve paylaşılmasının yoksullukla mücadelede çok önemli bir dayanak olacağı da göz önünde tutulmalıdır.

- Yoksulluğun yarattığı sembolik ve duygusal şiddette dikkat çekilmiş, buna insan hakları örgütlerinin ve toplumun geniş kesimlerinin duyarlılık göstermesi gerektiği vurgulanmıştır. Yoksullar bir yandan dışlanır ve görünmezleştirilirken, öte yandan da medyaya "malzeme" olmaktadır. Özellikle yoksullukla ilgili televizyon programlarında yoksulluğun ve yoksulların sunuluş tarzı ciddi bir sembolik şiddet özelliği göstermektedir. Bu da başlı başına bir insan hakları ihlalidir.

- Yoksullukla mücadele adına yürütülen çalışmalar yerel yönetimler ve yerel inisiyatiflerin etkin katılımlarıyla daha da sonuç alıcı olabilecektir.

- Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin uygulamasının insan hakları örgütleri ve diğer STK'lar tarafından izlenmesi özellikle önemlidir.

- Zaten kendisi görünmezleşen yoksulluğun içinde daha da görünmez bir konumda olan kır yoksulluğunun gündeme alınması gereklidir

3. İnsan Haklarının Bir Koşulu Olarak Sosyal ve İktisadi Haklar

İnsan haklarının tarihsel gelişimi içinde "ikinci kuşak haklar" olarak ortaya çıkmış olan sosyal ve iktisadi haklar, güçlü yaptırım mekanizmalarıyla güvencelemedikleri için, pratikte (birinci kuşak insan hakları olarak tanımlanan) negatif özgürlük haklarının gerisinde, ikincil konumda kalmışlardır. Kapitalist globalleşme sürecinin eşitsizlikleri ve dışlayıcı ayrımları derinleştiren işleyişi ve neoliberal ideolojinin hegemonyası, sosyal ve iktisadi hakları, ikincilleştirmenin ötesinde inkâr etme noktasına gelmiştir.

Bu nedenle, öncelikle, sosyal ve iktisadi haklarının geçerliliğini ve asliliğini savunmak durumdayız. Sosyal ve iktisadi haklar, bütünsel bir insan hakları çerçevesinde, bugün hususen meşrulaştırılmaları gerekmiyor görünen negatif özgürlük haklarıyla eş ağırlıklı haklardır.

Dünyada milyonlarca insanı tehdit eden yoksulluk sorunu, sosyal ve iktisadi hakların, diğer temel insan haklarının ve kişi haklarının kullanılması için koşul niteliğinde olduğunu kanıtlamıştır ve gün be gün kanıtlamaktadır. Örneğe, dizginsiz serbest piyasa egemenliği altında "kanun önünde eşitlik" ilkesinin altı oyulmakta, hatta angarya ve kölelik gibi aşıldığı zannedilen "ilkel" hak ihlalleri hortlamakta, kitlesel kronik açlık tehdidi altında "yaşama hakkı" ilkesi, "öldürülmeme hakkı" ile sınırlı bir sinizme dönüşmektedir.

Sosyal ve iktisadi hakların savunusu, mülkiyet hakkı ile İnsan Hakları Evrensel Beyanname'sinde anılan diğer temel haklar arasındaki çelişkiyi de billurlaştırmaktadır. Bu yanı sıra sosyal ve iktisadi haklar, insan haklarının geliştirilmesine dönük tarihsel gelişimde ve bu hakların içeriklendirilmesine dönük ideolojik ve siyasal mücadelede önemli bir uğraktır. Sosyal ve iktisadi haklar meselesi, gerek insan haklarının kişi/özneleri esas alan yorumu ile kolektif özneleri gözetilen yorumu arasındaki, gerekse insan hakları ile yurttaş hakları arasındaki gerilimleri de işaretlemektedir.

İnsan haklarının tarihsel gerçekleşme ve kurumsallaşma çerçevesini oluşturan ulus-devlet yapılarındaki aşınmanın beraberinde getirdiği sorunların tartışılmasında, çözümlenmesinde, bu gerilimler eksen çizicidir.

Ulus-devletlerin aşınması, vatandaşlık haklarının altını oymakta, bu demektir ki geniş kitlelerin topluma katılma, bir kamusal varlığa dahil olmalarını imkansızlaştırmaktadır. Yoksulluğa bağlı

ekonomik zorunlu göçle ortaya çıkan, her zaman hukuken değilse bile fiilen "vatansız" statüsündeki mülteci ve kaçak işçi kitleleri, başlıbaşına, bu ağır sorunun yakıcı bir örneğidir. Dolayısıyla, vatandaşlık hak ve hukukunun, ulus-devletin ayrımcı/izole edici çerçevesini aşan içeriği, evrenselci bir ruhla; sosyal ve iktisadi hakların işaret ettiği "topluma katılma/toplumsallaşma/toplumsal dayanışma" ihtiyacını odak alan bir perspektifle, evrensel düzeyde yeniden tanımlanmasına gerek olduğu kesindir.

Bu bağlamda çalışma hakkı, ücret hakkı, sosyal güvenlik hakkı, ücretli izin hakkı gibi çalışmaya dayalı hakların vatandaşlık perspektifinden çıkarılıp, evrensel özellikleri ile yeniden tanımlanmalıdır. Bu hakların sağlanması "ulus-devlet" çerçevesinden çok daha geniş bir anlama oturtulmalıdır. Ancak bu şekilde hızla hareket eden sermaye hareketleri karşısında kısmen düzenli bir işgücü piyasası olanaklarına kavuşmak mümkün olabilir. Ulus-devlet anlayışı içinde çalışma hakkına bağlı istismarların önlenmesi benzer ikincil hakların eşitliği ölçüsünde sağlanacağı açıktır.

Sosyal ve iktisadi hakları talep eden siyasal mücadelelerin kaçınılmazlığı açık olmakla beraber, bütün insan hakları gibi bu hakların da talebe bağlı olmaksızın meşruiyet ve gereklilik ifade ettikleri vurgulanmalıdır. Keza sosyal ve iktisadi haklar, salt sendikal hareketin bir iştilgal sahası, işçi sınıfı mücadelesine özgü bir alan olarak düşünülemez. "Sınıflar-altı" veya "deklase" olarak da terimleştirilen, açlık sınırı veya altında yaşayan ve her düzeyde toplumdan dışlanan en alt gelir gruplarını gözönüne aldığımızda, sosyal ve iktisadi hakları, talebe bağlı olarak ve işçiliği/istihdamı varsayan bir tanım aralığında düşünmenin yetersizliği açıktır.

Bu nokta, mutlak yoksulluğun, eşitsizlik ve sömürden öte bir ivedilik boyutunun olduğu; bunun da sisteme bağlı uzun vadeli çözümlerle beraber ama onlardan da önce kısa vadeli hafifletici önlemleri zorunlu kıldığı tespitiyle beraber düşünülmelidir. Açlık sınırı ve altında yaşayan her yoksul vatandaşa aylık bir asgari geçim parası bağlanmasını, güncel ve somut bir sosyal ve iktisadi hak talebi olarak öne sürüyoruz. Söz konusu "asgari gelir" in malî yükü, Türkiye bütçesinin ağır kriz koşullarında dahi karşılayabileceği bir ölçektir. Bunun faydası, insanların hayatta kalmasını sağlamakla sınırlı değildir. Bunun kamusal nitelikli ve sürekli bir gelir olarak kurumsallaşması, sosyal yardım ilişkisini, iyilikseverlik ve hayır faaliyetlerinin, yani ahlakın alanından çıkararak haklar alanına taşıyacaktır. Bu da insan hakları perspektifinden başlı başına önemlidir. Zira sosyal yardımın ahlaki alanda mahsur kalması, hem yardımı muhtaçlar açısından tesadüfi, öngörülemez, yardım verenler açısından ise keyfi kılmakta; hem de yardımın sadaka biçiminde verilmesi, yardım alanların benlik saygısını ve insan onurunu zedelemekte, onların "insanlıktan dışlanmış" konumunu yeniden üretmektedir. Keza ataerkil egemenlik ilişkileri de bu "sadaka hukuku" çerçevesinde yeniden üretilmektedir. Asgari sosyal yardımın bir hak

kategorisi ve kamusal bir güvence halini alması, sosyal yardımın, gönüllü kuruluşlara veya "sivil topluma" ihale edilemeyecek kamusal bir sorumluluk konusu olduğunun benimsenmesi bakımından da önemlidir.

Sosyal ve iktisadî hakların "verilme" ve kullanılma biçimlerinde hayatî önemde bir boyut, bunların, paternalist ilişkilerin egemenliğinden kurtarılmasıdır.

Sosyal ve iktisadi haklar başlığı altında yer alan hak kategorilerinin özgül nitelikleriyle belirtilmesine ve hatırlatılmasına da hem genelde hem yoksulluk bağlamında, ihtiyaç vardır. Özellikle ilerleyen özelleştirmeye yoksulların elinden alınmakta olan ve mevcut yapılanmasıyla yoksulluğu yeniden üretmekte olan eğitim hakkını, bir temel hak olarak vurgulamak gerekmektedir. Yoksulluğun en ağır veçhelerinden biri olarak çocuk yoksulluğunun, çocuk ticareti, çocuk köleliği, çocuk fuhuşu, sokak çocukları, çocuk askerler gibi en utanç verici istismarcı sonuçlarının, çocukların yaşam hakkını sistemli olarak tehdit ettiği ortadadır. Bu ölümcül istismarın, eğitim hakkının fiilen geçersizleşmesi ve çocukların okuyamaması ile doğrudan ilişkisi vardır. Eğitim hakkı talebiyle birlikte, eğitimin içeriğinin, insan hakları bilincini geliştirecek biçimde düzenlenmesi talebi de öne sürülmelidir.

Çocuklar konusunda, insan hakları bağlamında çocukları "korunmaya muhtaç" kategorisinden hak sahibi özne kategorisine taşımayı tartışan yaklaşımlara da dikkat çekilmiştir.

Sosyal ve iktisadi hakların savunusu tümüyle sendikalara terkedilemese de, sendikaların bu hakların savunulmasında ağırlıklı bir rolü vardır. Bu rol, tarihsel kökenleri dışında; sendikaların güç yitirmelerine karşılık, hâla en örgütlü ve yaptırım gücüne sahip kuruluşlar olmalarıyla bağlantılıdır. Bunun yanı sıra, sendikaların varlığı ve üyelerine sağladığı haklar, diğer toplum kesimleri için de korunması gereken sağlam bir zemin oluşturmaktadır. Ancak, sendikalar değişen dünya ve Türkiye koşullarında, yerleşik bakış açılarını genişletebilmeli, istihdam-dışı yoksulları da gözeten bir örgütlenmeyi düşünebilmeli, bunun yanında sadece kendi üye tabanlarında değil, kendi özgül alanlarıyla ilgili olarak bütün topluma yönelik sosyal hak bilincini yükseltici çalışmalara yönelmelidirler. Bu çerçevede, sendikalar ile insan hakları hareketi arasında özellikle eğitim çalışmalarına dönük daha verimli bir işbirliğinin sağlanması, her iki hareket açısından yararlı sonuçlar doğuracaktır.

Bununla da ilgili olarak, sendikalar ile insan hakları hareketi arasında özellikle eğitim çalışmalarına dönük daha verimli bir işbirliğinin aranması gerektiği belirtilmiştir.

4. Kadınlar ve Yoksulluk

'Kadınlar ve Yoksulluk Çalışma Grubu', kadın yoksulluğunu, kadının içinde yaşadığı iktisadi, sosyal ve kültürel örüntüler ve toplumsal cinsiyet ilişkileri temelinde ele almış ve aşağıdaki temel noktalar üzerinde durmuştur.

Yoksulluğun ve varolan hiyerarşilerin derinleşmesi açısından küreselleşme önemli değişikliklere yol açan bir süreçtir. Küreselleşme ve neo-liberal politikalar toplumlarda mevcut her türlü eşitsizliği derinleştirmekte ve keskinleştirmektedir.

Neo-liberal politikaların yol açtığı yapısal değişiklikler çerçevesinde bölüşüm mekanizmaları değişmekte, sosyal devlet politikalarından vazgeçilmesi, özelleştirilen temel hizmetler ve üretim süreçleri sonucunda geniş bir işçi kitlesi istihdam dışına düşmekte, gelir dağılımı adaletsizliği artmakta, toplumun gitgide daha geniş kesimlerini içeren bir yoksullaşma yaşanmaktadır.

Devletin geri çekilme sürecinde toplumla devlet arasındaki, yazılı olan ya da olmayan mutabakat ve uyumların bozulması, "himayeci", "baba devlet" anlayışı egemenliğinin kırılmaya başlaması, diğer toplumsal kurumlarda da var olan ataerkil iktidar mekanizmalarının değişmesine yol açmaktadır. Bu değişim, bir taraftan hane içindeki iktidar ilişkilerini etkilerken, bir taraftan da hanelerin yoksulluk sınırı altına düşmeden ayakta kalabilmelerinin önemli bir boyutu olan karşılıklı destek ve yardımlaşma örüntülerinde dağılma ve yıpranmalara yol açmaktadır.

Hanenin geçimini sağlayan ve karar verici konumda olan hane reisi erkeğin işsiz kalması ve kendisinden beklenen toplumsal rolü yerine getirememesi, erkeğin iktidarını sarsarken, bu durum hanedeki tüm bireyler açısından da koruma mekanizmalarının dışına düşmek ve dışlanmak anlamına gelmektedir. Yeni, farklı ve güçlü sosyal koruma mekanizmalarının yaratılmadığı koşullarda ataerkil değişimin kadın ve çocuklar açısından güçlenme ve özgürleşme anlamına gelmesi zordur; kadın, önemli sınırlılıklar ve engeller ile kuşatılmıştır. Hatta, aile içinde iktidar ilişkisindeki konumu sarsılan erkek daha da baskıcı olmaya ve şiddete yönelebilmektedir.

Öte yanda, küreselleşme ve onun getirdiği değişiklikler tüm dünyada ülkelerin kendine özgü sosyal ve ekonomik koşulları ve dünya iktisadi düzeninde onlara verilen roller çerçevesinde farklılıklar göstermekte, bunun yanı sıra militarizm, göç, etnik ve dinsel çatışmalar, yaşanan sorunların daha da derinleşmesine yol açmaktadır.

Çalışma grubunda, ülkemizde derinleşen yoksulluğun nedenleri arasında temelde, iş ve istihdam olanaklarının azalması; reel ücretlerde düşme ve yedek işgücünün artması; daha çok hizmetler alanında gelişme gösteren enformel sektörün ekonomik yapımızdaki belirleyiciliği; sağlık, eğitim ve sosyal hizmetlere yapılan yatırımların azalması; tüketim ve gelir dağılımındaki

eşitsizliğin artması ile daha belirginleşen sınıfsal kutuplaşma; konut sahibi olma olanaklarının giderek yitirilmesi gibi konular üzerinde durulmuştur. Bölgesel ve etnik farklılıklar, afetler ve savaş koşullarının da yoksulluğun derinleşmesine neden olduğu vurgusu yapılmıştır. Son yıllarda, ülkemizde, Güneydoğu bölgesinde, yoksulluk ve savaşın birleştiği koşullarda artan kadın intiharları bu durumun kadınlar üzerindeki dramatik etkisinin bir sonucu olarak ele alınmıştır.

Yoksulluğu derinleştiren iktisadi ve sosyal gelişmelerin kadınlar açısından ne anlama geldiği üzerinde duran grubumuz, kadınların yoksul ve yoksun olma durumlarını aşağıdaki noktalardan hareketle değerlendirmiştir:

Gelirden, iş olanaklarından yoksun olmak, istihdamda yer alındığı koşullarda daha çok güvencesiz olarak, düşük statülü ve düşük ücretli, esas olarak da enformel sektörde çalışmak ya da tarımda ücretsiz aile işçiliği, en temel gereksinimlerden özellikle temiz sudan, barınmadan, sağlık hizmetlerinden dışlanma. (Kadın yoksulluğunun sağlıkta patlaması, grubumuzda özellikle vurgulanan bir nokta olmuştur.)

Çok az sayıda kadının üzerine kayıtlı mülk olması durumu, eğitimsizlik, düşük bilgi, beceri düzeyi, aile-içi karşılıksız emek; çocuk, yaşlı, hasta bakımından sorumlu olma, karar alma mekanizmalarından dışlanma, savaş, afet, kriz durumlarında yaşanan zor koşullardan daha çok etkilenmeye açık olma, kültürel, sosyal yaşamdan yoksunluk, şiddet, cinsel istismara açıklık, korumasızlık, yaşam hakkının tehdit altında olmasına varan durumlar, özgüvenin olmaması, emeğini ve gelirini önemsememe, sistem dışı işlerde çalışmanın yol açtığı, belli bir sınıfa aidiyetten ve örgütlülüğünden yoksunluk, geleceğe yönelik belirsizlik, kendi yaşamını ilgilendiren planların başkalarınınca yapılır olması, ruhsal yoksulluk. Bu durumda kadın, düşük ücrete, güvencesizliğe, aile- içi ya da toplumsal şiddete ve tacize, seks işçiliği sonucu damgalanmaya razı olmakta ve toplumsal ağların dışına düşmektedir. Kadın, kimliğinin hiçbir unsurunu yerine getiremeyeceği duygusuyla, geleceğe (ve çocuklarına) hiçbir yatırım yapamama gerçeğiyle yüz yüze geldiğinde, muazzam bir ruhsal, bedensel, kimliksel bedel ödemekte, yaşamdan vazgeçme, hatta intihar noktasına varabilmektedir.

Grup, yoksullara destek olmak amacıyla ortaya çıkan çeşitli programları da ele almış, bunları genel perspektifleri, çözüm önerileri ve kadına yaklaşımları açısından değerlendirerek bazı saptamalarda bulunmuştur:

Destek programlarında, kısa dönemli pratik çözümler hedeflenmekte, bunlar da genellikle yardımseverliğe dayalı ya da 'pansumancı' olarak nitelendirilebilecek stratejilerin kullanılmasına yol açmaktadır.

Bu yardımlar himayeci, ataerkil devlet ve cemaat örgütlenmeleriyle sürdürülmektedir. Ayrıca, küreselleşme sonucu yeni yeni ortaya çıkan ve devletin vazgeçtiği görevleri tam da ne olduğunu anlamadan üstlenen STK'lar aracılığıyla yürütülmeye çalışılmaktadır. Devlet ya da yerel yönetimlerden gelen yardımlar genellikle onur kırıcı, keyfi ve yetersiz olmaktadır. Cemaat örgütleri geleneksel kimlik hiyerarşilerini koruyarak kendi belirledikleri kısıtlı alanlarda faaliyet göstermektedir. Kadının ekonomik ve sosyal alanda güçlenmesini sağlamak üzere oluşturulan gönüllü projelerin ise sürdürülebilirlik, demokratik katılım ve denetim mekanizmaları açısından çeşitli sorunları vardır.

En önemli nokta, bu yardımların bireyin maruz kaldığı çeşitli iktidarların sorgulanmasını hak sayan insan hakları perspektifinden değil, insanları üretim ve yeniden üretim fonksiyonlarına indirgeyen gelişmeci bir bakış açısından ele alınmış olmasıdır. Bu bakış açısı;

-Kadını başta hane ve aile olmak üzere içinde bulunduğu topluluk için ifa ettiği işleve göre tanımlamakta, onun birey olarak insan haklarını göz ardı etmektedir.

-Yoksulluğun iktidarla olan ilişkisini kurmamakta, iktidar ilişkilerinin, kadın, erkek, genç, çocuk tüm bireylerin insan haklarının yaşama geçmesini engellediğini gündeme getirmemektedir.

Bu çerçeve içinde ele alınan yardımlar, yoksulu güçlendirici, dönüşümü hedefleyen stratejik perspektiften yoksundurlar. Çünkü;

Bu sürecin ana aktörü kadın olmakta, kadın da hanenin refahından sorumlu bir araç olarak görülmektedir.

Bu yoksulluğu görünür kılan tek araç olan medya da, kamyon arkalarında itişen, birbirlerini ezen kadın ve çocukları teşhir etmekte, yoksulun toplum tarafından bir kez daha dışlanmasına yol açmaktadır.

Bütün bu saptamalardan yola çıkan 'Kadın ve Yoksulluk' grubu, yoksulluğa karşı mücadele biçimlerinin de **en başta toplumsal cinsiyet ilişkilerini** göz önünde bulundurması gerektiğini vurgulamıştır. Toplumsal cinsiyet ilişkilerinin de iktidar ilişkilerini düzenleyen, toplumsal kimlikleri tanımlayan bir kavram olduğunu bir kez daha belirtelim. İkinci olarak, yoksulluğu önlemeye yönelik müdahalelerin, **insan haklarının taşıyıcısının birey olduğu ilkesinden yola çıkarak, bir sosyal hak olarak ve bir kamu hizmeti** biçiminde yerine getirilmesi gerekmektedir. Kadınların bu hakları kullanmasının önündeki engelleri ortadan kaldırmaya yönelik mekanizmaların da geliştirilmesi sağlanmalıdır. Bu mekanizmalar **farklı gereksinimlere duyarlı, insan onuruna saygılı, güçlendirici, dönüştürücü, kadınların özerk bireyler olarak toplumsal yaşama katılımlarını sağlayıcı olmalıdır.**

Kamunun mevcut sosyal güvenlik aygıtının bu destekleri verebilecek yapısal değişiklikleri ve politikaları yaşama geçirebilmesi kadınların kendi talepleri etrafında kurdukları ve yönettikleri örgütlerle gerçekleştirilebilir.

Yoksulluğu önlemek için genel olarak sağlık, eğitim, istihdam ve sosyal hizmetler alanında yapılabilecekler konusundaki önerilerin diğer çalışma gruplarının raporlarında gündeme getirileceği varsayımından hareket eden, grup acil olarak iyileştirilmesi gerekli görülen bazı alanları şöyle belirlemiştir:

Yeşil kart kapsamının genişletilmesi, kadına yönelik istihdam garantili meslek eğitimi programlarının geliştirilmesi, var olan Toplum Merkezleri'nin kadını güçlendirici eğitimlerinin çeşitlendirilmesi; kreş ve gündüz bakımevi faaliyetlerinin geliştirilmesi.

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu'ndan yapılan yardımların dağıtılma mekanizmalarının iyileştirilmesi; bu fonun kaynaklarının artırılması, dağıtımların bölgesel, yerel eşitsizliklere duyarlı kılınması,

Tarımda bağımsız çalışanlarla ilgili sosyal sigorta yasasında erkek ve kadın açısından yaş ve aile reisliğine bağlı olarak ortaya çıkan eşitsizliğin (sigortalılık koşulu olarak erkeğin 18, kadının ise 22 yaşında ve aile reisi olma gerekliliğinin) giderilmesi; 18 yaşını doldurmuş tüm erkek ve kadınların zorunlu sigorta kapsamına dahil edilmesi,

Kadına yönelik şiddetin önlenmesi, şiddet mağdurlarına yönelik sığınma evlerinin devletin ayıracağı mali kaynakla kadın kuruluşlarının denetiminde yaygınlaştırılması ve bu konuda gerekli yasal düzenlemelerin yapılması,

Grupta bu acil önlemlerin dışında daha uzun dönemde gerçekleştirilebilecek, sürdürülebilir ve dönüştürücü stratejiler olarak aşağıdaki konular üzerinde durulmuştur:

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'nun mali ve insan kaynağı açısından güçlendirilmesi; yapısının demokratikleştirilmesi, Toplum Merkezleri'nin kadınları güçlendirici tüm faaliyetlerinin çeşitlendirilerek, özellikle risk bölgelerinde uç birimlere kadar yaygınlaştırılması, yerel yönetimlerle sivil toplum kuruluşlarının Toplum Merkezleri'nde doğal ortak olarak görülmesi, çalışan çalışmayan farkı gözetilmeksizin **tüm nüfusun yurttaş olarak** sosyal güvence kapsamına alınması, istatistiki veri üreten yoksulluk araştırmalarında toplumsal cinsiyet boyutunun öne çıkmasının sağlanması.